

Pajcsicsné Csóré Erika

A büntetés-végrehajtás fogvatartottjainak jogai ombudsmani szemmel

*„A börtön nem egy épület, ahol gonosztevőket tartanak elzárva.
A börtön egy intézmény, amellyel a társadalom tükröt állít magának.
A börtönben sorsokat őriznek.”*
(Orbán Károly: Börtönvilág. Budapest, 1999, Korona Kiadó. 9. o.)

Az ombudsmani intézmény megalakulása óta valamennyi biztos kiemelt figyelmet fordított/fordít a személyi szabadságukban korlátozott személyek (előzetes letartóztatottak, elítéltek, szabálysértési elzárások) emberi méltósága, valamint élethez és emberséges bánásmóddhoz való jogaik érvényesülésére, hiszen a fogvatartottak kiszolgáltatott vagy általuk annak vélt helyzete nem vitatható.

Az alapvető jogok biztosa az egyéni és kollektív állampolgári panaszok vizsgálatát, orvoslását végzi. Az intézmény egyik jellegadó sajátossága, hogy a biztosnak jelentős szabadsága van saját feladata, hatásköre (így a hatásköri határok) értelmezésében az emberi jogok védelmének érdekében. Az alapvető jogok védelmének kiemelkedő jelentőségére tekintettel az ombudsmantörvény viszonylag tág határok között adja meg a hivatalból való eljárás lehetőségét az alapvető jogok biztosának. Ez egyben jelent felelősséget és lehetőséget, amellyel a biztosnak élnie kell.

A büntetés-végrehajtás a széles értelemben vett társadalmi-politikai ellenőrző mechanizmusok egyik fontos eleme, részrendszere. A bűnüldözés, igazságszolgáltatás, állampolgári nevelés, a normatív struktúrák (értékek, erkölcs, életmód-minták stb.) mellett erős szankcióként tölti be szerepét. Azonban a jogállamban a büntetés a magatartási korrekció funkcióját is be kell, hogy töltsse, oktató, nevelő, reszocializáló intézményként. A büntetés-végrehajtás része a globális rendszernek is. Egyre több a külföldi, a migráns elkövető, akik valamely más ország állampolgárai. Nő a migrációval összefüggő bűncselekmények aránya, nő az adott ország hivatalos anyanyelvét nem beszélő fogvatartottak száma. Ugyanakkor a börtön szabályok globális és regionális, pl. európai egységeseződésének tendenciája előrehalad, növekszik a globális és regionális ellenőrzési normák és intézmények szerepe a büntetés-végrehajtásban (pl. a Kínzás és embertelen bánásmód elleni Egyezmény és annak végrehajtó-ellenőrző mechanizmusai). E téren jelentős eredmény, hogy az Országgyűlés 2011. október 24-én elfogadta az OPCAT kihirdetéséről szóló 2011. évi CXLIII. törvényt. Magyarország élt az OPCAT 24. cikkében biztosított lehetőséggel, így a nemzeti megelőző mechanizmusként kijelölt alapvető jogok biztosa ezt a feladatát 2015. január 1-jét követően fogja ellátni.

A büntetés-végrehajtásban is tetten érhető az ún. „válságkezelés válsága” jelenség. Az igazságszolgáltatás egyre szélesebb körben alkalmazza a szabadságvesztés-büntetést, ám mivel a válság következtében a büntetés-végrehajtás nem

vagy alig jut kiegészítő forrásokhoz, krónikus a túlzásfoltosság¹, illetve krónikus az embertelen és megalázó körülmények. A túlterhelt és alulfizetett hivatásos személyzet pedig épp a nevelést és a reszocializációs funkciót hanyagolhatja el. Így a szabadságvesztés büntetésüket töltők egyre nagyobb hányada válhat visszaesővé, avagy a börtönabúzus hordozójává, nem érvényesülnek a fiatalokkal és az előzetes letartóztatottakkal szembeni speciális elbánási követelmények. A válság túlterheli a válság kezelését elősegítő intézményt akár olyannyira, hogy működési anomáliák és funkcionális zavarok keletkezhetnek.

A 2007-ben elkezdett, ún. projekt módszer alkalmazása különösen jelentős lépés volt az ombudsman munkájában a proaktív és a jogon túli eszközöket is mindinkább kiaknázó alapjogvédelem útján.

Az ombudsman vizsgálatainak helyszínei térképen (2007-2012)

1 A hazai bv. intézetek telítettségének alakulása 2007 és 2011 között, a december 31-i állapotoknak megfelelően: 2007-ben elhelyezhető létszám 11 252, tényleges fogvatartotti létszám 14 353 (telítettség 128%); 2008-ban elhelyezhető létszám 12 556, tényleges létszám 14 743 (telítettség 117%); 2009-ben elhelyezhető létszám 12 042, tényleges létszám 15 432 (telítettség 128%); 2010-ben elhelyezhető létszám 12 335, tényleges létszám 16 328 (telítettség 132%); 2011-ben elhelyezhető létszám 12 604, tényleges létszám 17 210 (telítettség 137%); 2012. december 17-én elhelyezhető létszám 12 609, tényleges létszám 17 524 (139%).

A projektmódszer – az egyéni panaszok vizsgálata mellett – különösen hatékonynak bizonyult akkor, amikor egy kiszolgáltatott, jogérvényesítésre, panaszkodásra képtelen társadalmi csoport alapjogainak – különösen emberi méltóságának – sérelmeit kellett feltárni, illetve ha az adott területen kirívóan súlyos vagy tömeges jogsérelem volt tapasztalható. Így került a biztos vizsgálatainak fókuszpontjába a fogvatartottak helyzete is különböző témákban és intézményekben.

Az ombudsman kiemelten foglalkozott 2012-ben is a fogvatartottak jogi helyzetével, több büntetés-végrehajtási intézetben végzett helyszíni ellenőrzést. Programja során figyelembe vette a témát érintően hivatalába beérkező panaszokban megfogalmazott egyedi kifogásokat, de felhasználva gyakorlati tapasztalatait, olyan súlyponti intézeteket is meglátogatott munkatársaival, ahol – egy-egy jelentős témakört átfogóan – hivatalból indított vizsgálat keretében vizitelt.

Az alapjogi biztos által 2012-ben indított, a büntetés-végrehajtás fogvatartottjainak alapjogi összefüggéseit vizsgáló kiemelt projekt végrehajtásában részt vett a Belügyminisztérium Tudományos Tanácsa, az ombudsmani hivatallal kötött Együttműködési Megállapodás keretében. A projekt középpontjában a büntetés-végrehajtás fogvatartottjai jogainak érvényesülése, a fogvatartások végrehajtóinak tevékenysége alapjogi szempontú monitoringja állt, de a vizsgálatsorozat alkalmat adott a 2007–2012. között büntetés-végrehajtást érintő ombudsmani intézkedések eredményeinek számvetésére is.

A cél érdekében elvégzett feltáró jellegű, a fogvatartás számos részterületére kiterjedő vizsgálatok eszközei és módszerei, és nem utolsósorban a helyesen feltett kérdések, alkalmasnak bizonyultak arra, hogy a biztos részletes képet állítson fel a célzott területen érvényesülő, vagy éppen nem érvényesülő alapjogokról, valamint azokról a törekvésekről, amelyek segítségével az érintett tárcák és végrehajtó szerveik az érintett alapjogokat biztosítani óhajtják.

A projekt részeként elvégzett vizsgálatokról szóló jelentések alapján kirajzolódott a büntetés-végrehajtás valós helyzete. Áttekintést kaphattunk a pártfogói felügyelet problémáiról, a fogvatartottak foglalkoztatási helyzetéről, egészségügyi, különösen pszichológiai ellátásának hiányosságairól, a külföldiekkel kapcsolatos nyelvi nehézségekről, valamint számos egyéb olyan gondról, amelyek mögött sokszor tetten érhetőek az alapjogok sérelmei.

A projektmunkák közben 10 büntetés-végrehajtási intézetben folyt helyszíni vizsgálat. Összesen 12 jelentés készült, az alábbi témakörökben:

- A fiatalkorú fogvatartottak egészségügyi ellátásáról (Pécs – fiatalkorúak részlege, Tököl, Kecskemét, Szirmabesenyő).
- A felnőtt korú fogvatartottak egészségügyi ellátása feltételeinek értékeléséről (Pécs – felnőtt korúak részlege, Győr, Sátoraljaújhely, Állampusztasolt, IMEI, Márianosztra).
- A dolgozó fogvatartottak társadalombiztosítási viszonya és foglalkoztatásuk dilemmáiról.
- A fogvatartottak társadalomba való visszailleszkedésének tapasztalatairól.

Két konferencia (2012. április 24. és 2012. október 30. napján) és sajtótájékoztató megtartására is sor került, melyeken az alapvető jogok biztosa hivatalával együttműködő szervek képviselői is hozzászólhattak az egyes témákhoz.

A projekt együttműködött az ügyvédek és a hozzájuk fordulók jogait vizsgáló projekttel. Ezt indokolta az a gyakorlati tapasztalat, hogy az ügyvédek jellemző problémája, miszerint a büntetés-végrehajtási intézetekbe nehézkes a bejutásuk, adott esetben több órát is kell várakozniuk, míg bejutnak védencükhöz. A terhelttel való kapcsolattartás infrastrukturális feltételei sem biztosítottak megfelelően minden börtönben. A másik oldalról – a büntetés-végrehajtás – pedig magától értetődő módon jelentkezik az intézetek sajátos rendjének betartatása iránti igény.

Az alapvető jogok biztosának intézkedései, javaslatai, felkérései és figyelemfelkeltő tájékoztatásai indokoltan nagy számban születtek meg a vizsgálatok nyomán, ami elsősorban nem a hiányosságok és a nem megfelelőségek gyakori előfordulására, hanem a vizsgálatok alaposságára és a véleményalkotások megalapozottságára utalnak. Ezt bizonyítja az a tény, hogy a vizsgálati megállapítások – a hiányosságok feltárása mellett – szép számmal igazolták vissza az alapvető jogoknak megfelelő gyakorlatokat is. Ez az elfogulatlan véleményalkotás lelkesítő hatású, és további cselekvésre ösztönző a sokszor fáradt, fásult és kimerült állomány számára. A büntetés-végrehajtási rendszer túlterhelt, amit súlyosít az elérhető anyagi források apadása. Ilyen nehéz körülmények között különösen felértékelődik minden pozitív megállapítás.

Az ombudsmani ajánlások hatásaként megállapítható az a tendencia, hogy sok minden javult a büntetés-végrehajtás rendszerén belül, tehát van fogadókészség a büntetés-végrehajtásért felelős vezetők részéről arra, hogy az ombudsmani kritikákat elfogadják, a javaslatok megvalósítását megfontolva jobb körülményeket teremtsenek az elítélteknek.

A biztos intézkedéseinek kiemelendő eredménye a zárkák méreteinek sok intézetben való növelése, felszereltségük, a mellékhelyiségek állapotának javulása. Természetesen a korszerűsítések, építkezések azzal járnak, hogy a fogvatartottak továbbra is ott élnek, esetleg zsúfoltságban, háromemeletes ágyakon alszanak. Ez azonban csak átmeneti jelenség, a kritikákat ilyen esetben is a jobbítás szándéka hatja át. Megállapítható az is, hogy a zsúfoltság nem egységes a börtönökben. Az új bv. intézetekben (Tiszalök, Szombathely) vannak helyek, de ott a 100%-os feltöltöttséget meghaladó fogvatartotti létszám esetén a magánüzemeltető jelentősen emelné a fogvatartott tartására fordítható napi pénzüsszeget. Pozitívan változott a börtönökben az ételek minősége és mennyisége is.

Előrelépés történt az egészségügyi ellátás területén, bár pszichológusból és orvosból sok helyen van hiány. 2012-ben azonban három intézet (a pécsi, a tököli és a szirmabesenyői fiatalkorúak intézete) kapott ombudsmani ajánlásra pszichológus státuszt. Az alapvető jogok biztosa az IMEI-ben és a tököli bv. kórházban tapasztalt állapotok miatt sürgette a két intézményt, valamint a Szegedi Fegyház és Börtön Krónikus Utókezelő Részlegét egyesítő új egészségügyi központ mielőbbi létrehozását. Az IMEI korszerű működésének megteremtésével kapcsolatban a belügyminiszter 2011 szeptemberében arról tájékoztatta a biztost, hogy a Sem-

melweis Tervhez kapcsolódóan 2011. december 31-ig a Kormány elé terjeszti – az új Országos Pszichiátriai és Addiktológiai Intézet megvalósíthatósági tanulmányához igazodva – a büntetés-végrehajtási szervezet fekvőbeteget ellátó egészségügyi intézményeinek (az IMEI, a Büntetés-végrehajtási Központi Kórház és a nagyfai Krónikus Utókezelő Részleg) egy telephelyen történő összevonására, szakmai és működtetési szempontból hatékony, korszerű egészségügyi ellátási feltételek megteremtésére irányuló tanulmányát.² Erről a kormányzati szándékról a belügyminiszter – megkeresésre adott – 2012. március 26-án kelt válaszában is tájékoztatta a biztost. Ez utóbbi levelében hivatkozott a 1060/2012. (III. 12.) Korm. határozatra is.³ Az abban foglaltak szerint a Kormány egyetért azzal, hogy az említett egészségügyi intézmények közös telephelyre integrálása az Egyesített Szent István és Szent László Kórház-Rendelőintézet Szent László Kórház telephelyén valósuljon meg. Határozatában a Kormány – 2013. december 31-i hatállyal – fel is kérte az illetékes tárca miniszterét a szükséges intézkedések megtételére annak érdekében, hogy az Egyesített Szent István és Szent László Kórház-Rendelőintézet Szent László Kórház telephelyének a büntetés-végrehajtási egészségügyi központ számára szükséges területrésze a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága vagyongazdálkodásába kerüljön. A Kormány a 1060/2012. (III. 12.) számú határozatát 2012. szeptember 7-én – szeptember 8-i hatállyal – módosította. A módosítás szerint a Kormány felhívta a nemzeti fejlesztési minisztert, valamint az emberi erőforrások miniszterét, vizsgálja meg, hogy a büntetés-végrehajtási egészségügyi létesítmény megvalósításának forrásául szolgálhat-e és milyen módon a Budapest, XII. Budakeszi út 48/b. (volt BM-szanatórium) szám alatti, állami tulajdonban lévő, volt egészségügyi célú ingatlan. A biztos IMEI-ről szóló jelentésének írásba foglalásáig ennyi előrelépés történt annak érdekében, hogy – a másik két egészségügyi létesítménnyel együtt – az IMEI méltó, az EU-elvárásoknak is megfelelő helyre költözhessen és működhessen.⁴

Több intézetben kifogásolta az ombudsman az alultervezett nevelői és felügyelői létszámot is, ami a biztonságos fogvatartást veszélyeztetheti. A létszám-emelést az országos parancsnok – a szűk anyagi lehetőségek miatt – a közeljövőben a biztos által jelzett valamennyi intézetben nem látta biztosíthatónak. A biztos ajánlásra mégis két intézet – a pécsi és a kalocsai – kapott egy-egy nevelői státuszt az elmúlt év októberében.

A biztonsági kérdések körébe tartozik a csomagvizsgálók hiánya, valamint a beléptető rendszerek korszerűsítésének a szükségessége, de az anyagi lehetőségtől függően több helyen pótolták, illetve folyamatosan pótolják azokat.

2 1208/2011. (VI. 28.) Korm. határozat 1.9. b) pont

3 Az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet (Budapest), a Büntetés-végrehajtás Központi Kórház (Tököl) és a Szegedi Fegyház és Börtön Krónikus Utókezelő Részleg (Algyő-Nagyfa) közös telephelyre integrálásával összefüggő feladatokról szóló Korm. határozat.

4 Médiainformációk szerint: a Szent László Kórház területén létrehozandó egységes intézmény előkészítési folyamata 2013 végéig, a teljes beruházás pedig 2018 végére fejeződhet be.

A lelki-vallási gondozás szinte mindenhol megoldott. A szabadidős tevékenység hasznos eltöltésére is odafigyelnek az intézetek, szakköröket, vetélkedőket szerveznek. Az oktatásra is egyre nagyobb igényük van a fogvatartottaknak.

Az elmúlt években egyre kevesebb volt a fogvatartottak foglalkoztatási lehetősége, ugyanis a gazdasági válság hatása a börtönökbe is begyűrűzött. 2012. január 1-től azonban alapelvevé vált, hogy minden fogvatartottnak dolgoznia kell. Természetesen ez nem valósítható meg teljes egészében, ha másért nem azért, mert van, aki egészségi okok miatt nem dolgozhat. A munkáltatás sok intézetben elérte 2012-ben a 80%-ot, ami növeli a rabok felelősségérzetét. Az alapvető jogok biztosa hivatalból megvizsgálta, hogy 2012. január 1-jétől az elrendelt munkavégzés kényszernek vagy kötelező munkának minősül-e, és elemezte az ilyen foglalkoztatás munkajogi és társadalombiztosítási kérdéseit. Rámutatott, hogy a fogvatartotti foglalkoztatást a munkaviszonyoktól elsődlegesen az önkéntesség hiánya különböztetheti meg. Elvi alapjogi kérdés, hogy az elítéltek munkára kötelezése ne legyen büntető vagy kényszermunka jellegű. Megállapította, hogy az elítéltek immár írásban megadott hozzájárulással végezhetnek munkát más gazdálkodó szervezetnél, ám ez az önkéntesség inkább formális jellegű, mert továbbra is hiányoznak a szabad munkajogi viszonyhoz közelítő feltételek. Az önkéntesség legmegbízhatóbb indikátora az, ha a munkát a szabad munkajogi viszonyhoz közelítő feltételek mellett végzik, ilyen például a megfelelő összegű munkabér, a társadalombiztosítás, a munkahelyi biztonság és egészségvédelem.

Az alapvető jogok biztosa szerint nem egységes a magyar büntetés-végrehajtás keretében folyó munkáltatás jogi szabályozása. A jogalkotónak átfogóan kellene rendeznie az elítéltek munkavégzésére, az elítélt és a büntetés-végrehajtási intézet közötti kapcsolatra vonatkozó garanciális előírásokat. Nincs olyan világos szempontrendszer sem, amely meghatározná a fogvatartotti munka ellenértékét. Az alacsony munkadíj megkérdőjelezi a foglalkoztatás egyik legfontosabb célját, a társadalmi visszailleszkedés elősegítését. Az ombudsman szóvá tette azt is, hogy miközben az állam kvázi munkaviszonyban foglalkoztatja a fogvatartottakat, elvon tőlük társadalombiztosítási jogosultságokat, például az ilyen munkavégzés ideje nem számít bele a nyugellátáshoz szükséges évekre. Ajánlásaival azonban e kérdésekben – egyelőre – nem ért el eredményt a biztos. Említésre méltónak találta viszont, hogy 2012-ben a Belügyminisztérium az elítéltek társadalmi visszailleszkedését célzó programot indított, amelynek lényege, hogy az elítélteket az intézetbe lépéstől nemcsak a szabadulásukig, hanem azt követően – utógondozás keretében – a munkakeresésében is segítsék. A szabadultak ugyanis gyakran nem kapnak esélyt arra, hogy bizonyítsák hozzáértésüket, rátermettségüket, a munkáltatók – az előítéletek miatt – gyakran már az állásinterjúra sem hívják be a börtönt is megjárt álláskeresőt.

A biztos tájékozódott a fogvatartottak öngyilkossági szándékairól is. Elmondható, hogy az intézetek pozitívan kezelik ezt a problémakört. A fogvatartottak öngyilkosságát sajnos teljes egészben nem tudják elkerülni az intézetek, a számuk stagnálni látszik, 7-8 eset fordul elő évente. Természetesen az öngyilkossági esetekből egy is sok, de amíg a fogvatartottakat falak és rácsok választják el a

külvilágtól, az általános egészségügytől és a civil szférától, szervezetektől ezek az esetek nem hiszem, hogy megszűnének.

Évekkel ezelőtt jelezte először az ombudsman a fogvatartottak saját ruhaneműinek szárítását biztosító, az emberi méltóságnak megfelelő lehetőségek zárkán belüli kialakításának szükségességét. A helyszíni vizsgálatok során sok intézetben volt tapasztalható, hogy felszerelték a zárkákat ruhaszáritóval.

A biztos ugyancsak évekkal ezelőtt kezdeményezte a rabszállító járművek biztonsági övvel történő ellátását, amelynek szükségességét – igaz baleset okán – 2012-ben ismerte el a belügyminiszter. Ennek 2014. év végéig meg kell történnie.

A postai pénzküldemények, illetve letéti pénzek kezelésének egységesítését is javasolta az ombudsman. A büntetés-végrehajtási szervezet informatikai fejlesztését szolgáló EKOP informatikai fejlesztési program keretében 2013. január 1-jétől ez megvalósul.

Az ombudsman tájékozódott a külföldi fogvatartottak anyanyelvhasználatához való jogának érvényesüléséről is. A projekt munka során négy börtönben a helyszínen vizsgálta az idegen állampolgárságú fogvatartottak e jogát. A nyilatkozó fogvatartottak szerint családjukkal tartják a kapcsolatot és abból adódóan, hogy távol vannak hazájuktól, sem nyelvi, sem egyéb nehézségről nem számoltak be. Az anyanyelvhasználathoz való joggal összefüggő visszásságot a biztos nem észlelt.

A biztos vizsgálatai kiterjedtek az elzárásukat töltő szabálysértő vagy bűncselekmény miatt pénzbüntetésre ítélt, de a fizetés elmaradása miatt elzárásra változtatott ítéletű elkövetők büntetés-végrehajtási intézetben való elhelyezésének körülményeire is. A biztos rámutatott arra, hogy a hatályos jogi szabályozás csak a szabadulól elítéltek és az előzetesen letartóztatottak egészségi állapotának megítéléséhez szükséges igazolások, dokumentumok kiadásáról rendelkezik, a szabálysértési elzárást letöltött elkövetők vonatkozásában ilyen rendelkezés nincs. Kifejtette, hogy ez a bv. intézet átlátható működését, a személyi állományt is megillető biztonságot, a fedhetetlenséget, azaz a tisztességes eljárás követelményének érvényesülését jelentősen megnehezíti. Jelzése alapján az érintett intézetben (Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet solti objektuma) 2012. október 1-től a szabadítást megelőzően valamennyi fogvatartott egészségügyi vizsgálatát elvégzik, amelyet a fogvatartott egészségügyi anyagában is rögzítenek.

A projekt részeként folytatott vizsgálata eredményeként az ombudsman rámutatott arra is, hogy a büntetésüket letöltő elítéltek visszailleszkedésének elősegítése aktív magatartást és ráfordításokat is követel mind az államtól, mind pedig a társadalomtól. Az állam nem hagyatkozhat ebben kizárólag a civil szervezetek önkéntes tevékenységére. Ezért felhívta az érintett állami szervek figyelmét a volt elítéltek pártfogó felügyeletének, utógondozásának, illetve foglalkoztatásának fontosságára. A pártfogó felügyelet működési nehézségeit, az utógondozás és a foglalkoztatás problémáit, illetve az érintett szervek közti együttműködés hiányosságait részletező jelentése nyomán az alapvető jogok biztosa felkérte a közigazgatási és igazságügyi minisztert, a belügyminisztert, a nemzetgazdasági minisztert és az emberi erőforrások miniszterét, hogy – lehe-

tóság szerint – közösen tegyék meg a szükséges intézkedéseket. A közigazgatási és igazságügyi miniszter – az érintett miniszterek véleményét is kikérve – arról tájékoztatta a biztost, hogy a minisztérium a társadalmi visszailleszkedésre vonatkozó átfogó jellegű reformprogram kidolgozását ugyan nem tervezi, ugyanakkor mindent megtesz azért, hogy a pártfogói tevékenység a lehető legeredményesebben működjön.

A biztos – az embertelen bánásmód elkerülhetősége érdekében – 2011-ben javaslatot tett a vonatkozó jogszabály módosítására, annak érdekében, hogy a különleges biztonsági körleten való elhelyezésről szóló döntés ellen független jogorvoslati fórumhoz lehessen fordulni. 2012. január 1-jétől az új szabályozás hatályba is lépett, mely szerint a büntetés-végrehajtási bíróhoz lehet fordulni jogorvoslatért.

A biztos megfontolásra javasolta, hogy a fiatalkorúakat fogva tartó büntetés-végrehajtási intézetekben történő dohányzást jogszabály teljes körűen – megfelelő felkészülési és felkészítési idő kitűzése mellett – tiltsa meg. Ezzel összhangban elengedhetetlennek ítélte meg a vonatkozó IM rendelet csomagküldésre és az elítélt birtokában tartható tárgyakra vonatkozó rendelkezéseinek a módosítását is. A javaslat a 14–16 éves fogvatartottak tekintetében országos parancsnoki intézkedés kiadásával meg is valósult. Az intézkedés 2012. november 1-jétől hatályos. Egyidejűleg – 2012. november 2-ai hatállyal – módosult a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályiról szóló IM rendelet. Annak 210/B. §-a szerint a tizenhatodik életévét be nem töltött fiatalkorú dohányárut nem tarthat magánál.

A fogvatartottak egészségügyi ellátásáról szóló 5/1998. (III. 6.) IM rendelet, valamint a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet módosításával teljesült az az ombudsmani javaslat is, amely arra irányult, hogy a kecskeméti intézet anya-csecsemő részlegében a gyermek a fogva tartott édesanyával egyéves koráig együtt maradjon (addig csak fél évig maradhatott, illetve kérni kellett annak egy évig való meghosszabbítását), hiszen ez felel meg a gyermek érdekeinek és az egyenlő bánásmód követelményének.

A 2010. május 25-én kelt alkotmánybírósági indítványában az alapvető jogok biztosa megállapította, hogy a fogvatartottak egészségügyi ellátásáról szóló IM rendeletnek a fogvatartottak egészségügyi önrendelkezési jogát korlátozó rendelkezései alkotmányellenesek. Ezért megsemmisítését kérte az Alkotmánybíróságtól. 2012-ben nyilatkoznia kellett indítványa fenntartásáról, és azt ki kellett egészítenie az Alaptörvény irányadó rendelkezéseivel. A biztos ennek eleget tett, indítványozva az IM rendelet általa kifogásolt szakaszai alkotmányellenességének megállapítását és megsemmisítését.⁵ Az alkotmányellenességet abban látta megvalósulni, hogy a jogalkotó rendeletben teszi lehetővé a beteg fogvatartottak önrendelkezési jogának korlátozását, a korlátozás ráadásul – szerinte – szükségtelen és aránytalan. Alkotmánybírósági döntés még nem született az ügyben.

---

5 Az indítvány a <http://www.ajbh.hu/allam/jelentes/201201878Ai.rtf> oldalon olvasható.

Az alapvető jogok biztosa panaszok alapján is vizsgálódott a projekt keretében. Ezek közül két esetet emelek ki. Az egyik ügyben a súlyos beteg hozzátartozó meglátogatása engedélyezésének és a környezettanulmány beszerzésének dilemmáit tárta fel. Az elítélt fogvatartott alapvetően a büntetés végrehajtás félbeszakítására irányuló kérelme jogellenes elutasítását sérelmezte, mert szerinte az intézet nem győződött meg édesanyja súlyos egészségügyi állapotáról. A vizsgálat megállapította, hogy az intézet intézkedett környezettanulmány beszerzéséről, de a kérelmet úgy bírálta el, hogy nem várta meg annak a közreműködő szervnek a véleményét, amelyet előzetesen ő maga kért fel vélemény-nyilvánításra, sőt döntésének indoklását úgy fogalmazta meg, mintha azt a véleményre alapozta volna. A biztos szerint, ha a döntéshozó egy másik szervvel környezettanulmányt készített, a tisztességes eljárás elve megkívánja, hogy döntését a környezettanulmány birtokában hozza meg. Feltárta azt is, hogy beteg hozzátartozó meglátogatása iránt benyújtott félbeszakítási kérelmek elbírálásakor a rövid úton, telefonon megkísérelt tájékoztatáskérés nem vezet eredményre, mert a kezelőorvos sem telefonon, sem írásban nem ad érdemi információt a beteg állapotáról. Az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről szóló törvény taxatív felsorolja azokat a szerveket, akik részére – írásbeli megkeresés esetén – a kezelést végző orvos a beteg azonosításához szükséges személyazonosító adatait átadja. A felsorolás nem tartalmazza a büntetés-végrehajtási szerveket. A közeli hozzátartozó súlyos betegsége, amely során a hozzátartozó esetleges halálával is számolni kell – a biztos álláspontja szerint –, olyan különös méltánylást érdemlő élethelyzet, amely indokolhatja a büntetés végrehajtásának félbeszakítását, illetve az élethelyzet valódiságáról való meggyőződés különös fontosságú adatként való kezelését. A hivatkozott törvény hiányosságát a biztos a jogbiztonság követelménye sérelmének minősítette. A biztos ajánlására az emberi erőforrások minisztere ígéretet tett arra, hogy a soron következő egészségügyi tárgyú törvények módosításakor a javaslatot figyelembe veszi, az országos parancsnok pedig körlevélben felhívta valamennyi intézet vezetőjét a környezettanulmányokkal kapcsolatos eljárások rendjének betartására.

A másik ügyben egy megyei intézetben megőrzésen volt fogvatartott sérelmeit vizsgálta az ombudsman. Az elítélt sérelmei között szerepelt, hogy nemdohányzóként dohányzó zárkában helyezték el, a zárkában hemzsegték az egészségre káros kártevők, a mellékhelyiség nem volt fallal leválasztva. A biztos a kártevők zárkában való jelenlétét, valamint a dohányzó és nem dohányzó fogvatartottak elkülönítési szabályai figyelembevételének elmaradását valósnak ítélte meg, ami a fogvatartottak egészséghez való jogával összefüggésben visszasságot okozott. Megfelelt a valóságnak az is, hogy az intézet egyik épületének zárkáiban lévő mellékhelyiségek csak függönnyel vannak leválasztva, illetve a kártevők jelenléte is fennállt, amiket az emberi méltósághoz, valamint az egészséges környezethez való jog közvetlen sérelmének ítélte meg. Az alapvető jogok biztosa a büntetés-végrehajtás országos parancsnokát kérte fel a szükséges intézkedések megtételére, aki a végcél fallal történő leválasztására vonatkozóan az intézet parancsnokától komplex javaslatot kért, és utasította arra is, hogy évente 4 alkalommal kötelezően gondoskodjon a rovar- és csótányirtásról.

Az előzőeket összefoglalva és azokból következtetéseket levonva – véleményem szerint – megállapíthatjuk, hogy a magyar büntetés-végrehajtási struktúrát az európai értékeket középpontba állító, fejlett garanciarendszer övezi. Az alapvető jogok biztosáról szóló törvény alapján az ombudsman széles körű és komplex ellenőrző tevékenységet folytat, amely kiterjed a büntetés-végrehajtás szinte valamennyi szegmensére. A biztos által megfogalmazottak túlnyomó többsége a magyar büntetés-végrehajtás testének legégetőbb sebére, a túlsúlyfoltásra vezethető vissza, melyhez képest az egyéb visszasságok leginkább egyedi jogsérelmek képében jelennek meg. A biztos ajánlásait a büntetés-végrehajtás mindenkor a legnagyobb szakmai körültekintéssel vizsgálja meg, és tudása legjavát adva igyekszik eleget tenni azoknak. A két szervezet között hosszú évekre visszanyúló, kiegyensúlyozott munkakapcsolat működik, melynek közös eleme, hogy mindkettő tevékenysége az emberi jogok érvényesülését szolgálja egy olyan kényes helyzetben, mint amilyet a személyi szabadság legitím elvonása jelent.

Összességében megállapítható, hogy a projekt eredményes volt. Lehetővé vált a büntetés-végrehajtás fogvatartottjai alapjogi összefüggéseinek feltárása, megismerése és a tapasztaltak azon személyekhez való továbbítása, akik az ügy érdekében tenni tudnak és szándékoznak. Ez esetben pedig nem volt hiába a témakört érintő problémás kérdések, alapjogi konfliktusok, dilemmák ombudsmani megjelenítése, alapjogi jellegű érvrendszerrel alátámasztott álláspontok kialakítása.